

Biografies i memòries

Carles Montpart Tura

En comparació amb d'altres cultures, per exemple l'anglosaxona, sempre s'ha dit que la literatura catalana estava mancada de bones biografies. Textos que, de la mà d'un escriptor expert, ens acostin de manera documentada, rigorosa, fiable —i amena al mateix temps— a la trajectòria vital dels grans personatges de la nostra història social, cultural o científica. Sembla que darrerament aquesta mancança s'està corregint si ens atenem a l'aparició recent d'un bon nombre de textos biogràfics i memorialístics d'una gran qualitat.

Un nou gènere biogràfic

El prestigiós crític D. Sam Abrams, a les pàgines del suplement *Cultura* del passat 16 de juliol del diari *Avui* —malauradament, per cert, ara d'edició mensual i no setmanal com havia estat durant tants i tants anys— expressava aquest canvi de tendència amb unes contundents paraules: "Durant molt de temps, amb comptades i honroses excepcions, les biografies catalanes eren poca cosa més que una cronologia tradicional, més o menys dignificada, més o menys maquillada. Ara, en canvi, sobretot durant els darrers anys, l'art de la biografia a Catalunya es va sofisticant i va guanyant en diversitat de models i en pes intel·lectual i artístic. La veritat és que si hi prestem prou atenció, ens adonarem que a poc a poc es va construint un veritable gènere biogràfic català quan, de fet, no n'hi havia".

Per demostrar-ho, Sam Abrams comenta quatre obres de recent aparició i defensa per què, segons el seu criteri, representen el bo i millor d'aquest nou gènere biogràfic. Es tracta de *Xirinacs. El profetisme radical i no violent* (Balasch Editor,

2017), de Lluís Busquets i Grabulosa; *Carles Riba. Retrat de grup. Protagonistes de la cultura catalana del segle XX* (Tres i Quatre, 2017), de Carles-Jordi Guardiola; *Maria Mercè Marçal. Una vida* (Galàxia Gutenberg, 2017), de Lluïsa Julià, i *Eugenio d'Ors 1881-1884* (RBA,

Genís Sinca

2017), de Javier Varela. Segurament que el crític estaria d'acord que afegíssim a aquesta llista *Com una pàtria. Vida de Josep Benet* (Edicions 62, 2017), de Jordi Amat, la documentadíssima biografia del polític i intel·lectual català més representatiu de la resistència antifrancista. Una biografia que esdevé un magnífic complement al text autobiogràfic del propi Benet *Memòries I. De l'esperança a la desfeta (1920-1939)* (Edicions 62, 2008), una obra que va quedar malauradament estroncada amb la seva mort l'any 2008.

A tots aquests títols, de lectura totalment recomanable en funció dels diversos interessos de cada lector, nosaltres n'hi afegirem tres més de força recents i que mereixen també una viva recomanació: una biografia, el primer volum d'unes memòries i una novel·la autobiogràfica.

Una loció que finança la cultura

En primer lloc, destaquem la publicació de *El cavaller Floïd. Biografia de Joan B. Cendrós* (Proa, 2016), una obra que aquest estiu ja ha vist sortir la seva quarta edició. Genís Sinca (Manresa, 1970), l'autor del llibre, és un conegut periodista i escriptor que s'ha especialitzat en biografies i memòries. Col·labora habitualment al *Via lliure* de RAC1 amb la secció "Honorables catalans" i és "l'home dels perfils" als *Divendres* de TV3, on retrata personatges de l'actualitat. Com a escriptor, Sinca és autor de les biografies *Heribert Barrera. L'últim republicà* (Columna, 2006) i *La providència es diu Paco* (RBA, 2008), sobre la vida de Francesc Candel, i de les novel·les *Una família exemplar* (Edicions Destino, Premi Josep Pla 2013) i *Malparits!* (Columna 2016).

Amb *El cavaller Floïd*, Sinca retorna al gènere biogràfic i ens ofereix un magnífic retrat del mecenes Joan Baptista Cendrós i Carbonell (1916-1986), l'empresari català que, amb la gran fortuna que va acumular gràcies a la fabricació de la loció *Floïd*, va estar al darrere del patrocini i mecenatge de les iniciatives culturals més importants que es van dur a terme a Catalunya entre els anys 40 i 80 del segle passat. Cendrós, que gràcies a aquesta biografia està deixant de ser un gran desconegut per a la major part de la societat catalana, va ser un dels

responsables, per exemple, de la fundació d'Òmnium Cultural, l'any 1960, de la recuperació d'Edicions Proa o d'Aymà Editora —en aquest cas de forma personal—, i de la creació de plataformes culturals tan decisives com la *Gran Enciclopèdia Catalana*, el premi Sant Jordi de novel·la o el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes.

De fort caràcter, i d'un patriotisme de pedra picada que li va reportar no pocs problemes amb les autoritats franquistes de l'època, Cendrós va utilitzar la seva fortuna per subvencionar —sovint sense que en transcendís l'autoria— una inacabable successió d'iniciatives culturals, polítiques i econòmiques (va ser també un dels fundadors de Banca Catalana) que van tenir sempre amb un únic objectiu: retornar a Catalunya, i especialment a la llengua catalana, la dignitat que la derrota de la República a la Guerra Civil i la instauració del franquisme li havien pres. Va ser també Cendrós qui va gestionar el breu retorn de Josep Carner, l'any 1970, a Barcelona i qui va fer les gestions i tots els pagaments que calia —en un procés que es va allargar molt anys— perquè les despulles del "Príncep dels Poetes" poguessin reposar dignament a Catalunya.

Sinca ens serveix aquesta apassionant biografia —des dels orígens familiars i l'inici de la fabricació de la mítica loció taronja *Floïd* per a

després de l'afaitat, a l'explicació detallada de la seva incansable activitat de promotor cultural— en un estil molt amè, gairebé novel·lesc, que fa que l'obra sigui molt atractiva i fàcilment llegidora. Per a la seva redacció, Sinca ha fet ús d'una gran quantitat de documentació i de declaracions provinents de la pròpia família i de l'entorn més immediat d'aquest empresari. Cendrós va morir d'una embòlia l'any 1986, profundament decebut amb el caire que anava prenent la política catalana a partir de la Transició, i amb un imperi comercial que, tot i que havia tingut la seva època daurada gràcies a un producte emblemàtic i pioner, va acabar finalment en mans de la indústria perfumista americana.

Genís Sinca
El cavaller Floïd
 Biografia de Joan B. Cendrós

Gabriel Janer Manila

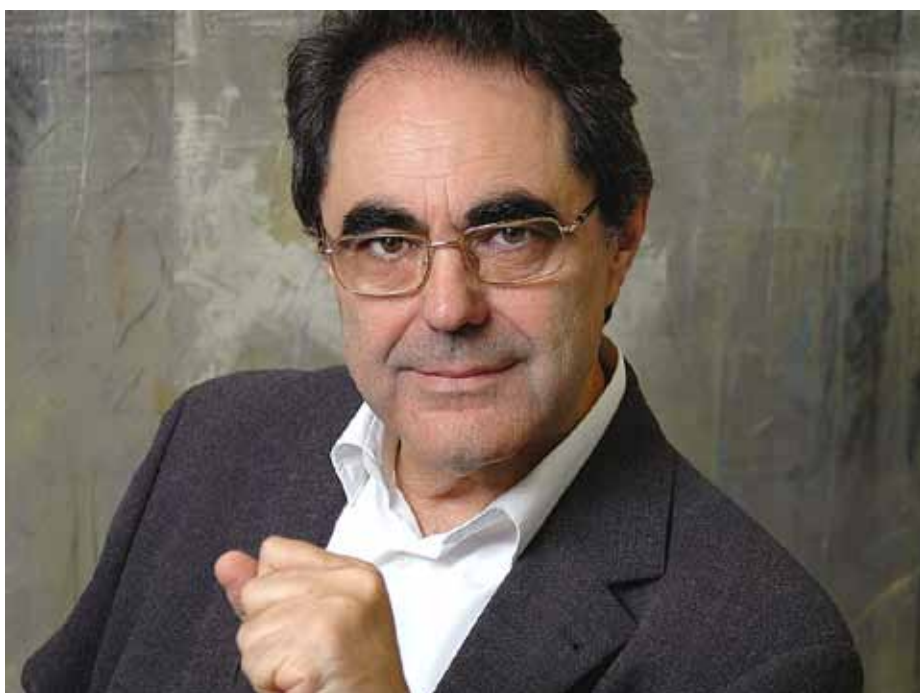
Convertir els records en memòria

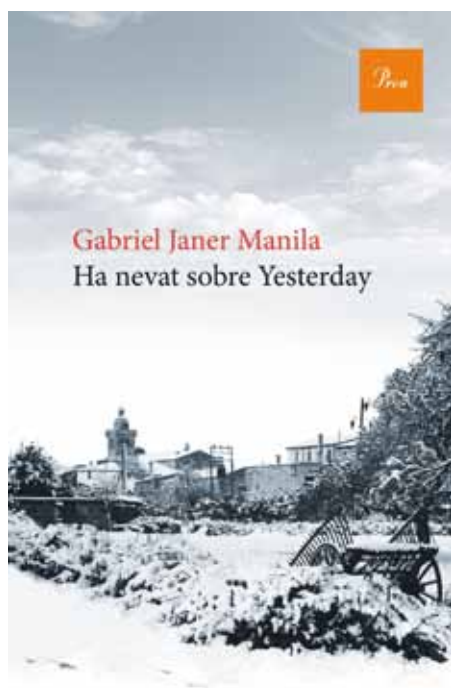
Si dèiem al principi que la cultura catalana no va sobrada de biografies que deixin per escrit de manera objectiva el llegat vital de prohoms de la cultura, la política, l'economia o la ciència, també és cert que el gènere memorialístic de tipus autobiogràfic no ha estat conreat —almenys fins no fa gaire— amb excessiva profusió pels nostres escriptors. En aquest cas es tracta de textos d'un caire molt més subjectiu en què el propi autor fa la tria i la valoració d'aquells fets de la seva vida que li semblen d'especial interès. És clar que aquesta selecció no és mai neutra, i que sovint el lector acaba intuïnt que el que l'escriptor amaga podria ser tant o més interessant que el que finalment explica. De totes formes, el valor afegit de les memòries és que si l'escriptor té una clara voluntat d'estil i acaba convertint el que podria ser un simple enfilall de

records en una obra literària d'alta volada, el guany per al lector sovint és molt més gran que el que obté en el gènere biogràfic de tipus objectiu. Exemples d'això en podrien ser, per posar només dos exemples distanciat en el temps, les *Memòries* de Josep Maria de Sagarra o *El tramvia groc* (Proa, 2013), de Joan Francesc Mira, que vam comentar en aquestes mateixes pàgines —entre d'altres llibres de memòries— al text “Estirant el fil de la memòria”, publicat al número 30 de latortugaavui.com del mes de gener de 2015.

Crònica de la postguerra a Mallorca

En aquesta mateixa línia, doncs, ens sembla molt destacable la publicació de *Ha nevat sobre Yesterday* (Proa, 2016), el primer volum de les memòries de l'escriptor mallorquí Gabriel Janer Manila (Algaida, 1940). El llibre narra la vida de l'autor entre els anys 1940 i 1965, és a dir, des del que pot reconstru-

ir sobre el seu naixement —i tota l'extensa trama familiar que el va precedir— i la primera infantesa, fins a la narració ja molt més detallada dels records propis fins als 25 anys, quan l'autor es casa i obté les seves primeres destinacions com a mestre. En l'endemig, un relat magistralment conduït per una llengua molt treballada i d'una gran expressivitat, sobre la vida d'un nen, i després d'un jove, mallorquí que creix en un entorn rural asfixiant envoltat de la grisor, la pobresa i els silencis de la postguerra. El lector es trobarà amb l'evocació d'una època marcada per l'omnipresència de la religió en l'educació i en la vida quotidiana i per la repressió de tot allò sospitós d'anar contra el règim franquista. Un temps en què els estralls —els assassinats, les delacions, la repressió— de la guerra eren massa recents i propers dins de la família com per no incorporar-los a la pròpia experiència.

Al text de Janer Manila, sense capítols, potser hi falta per al lector poc

avesat una mica més d'ordre en la successió cronològica dels fets, ja que l'autor ha optat per construir un relat-riu, amb freqüents anades endavant i endarrere, fet que pot provocar alguna repetició innecessària. De totes formes, però, la narració és coherent i acaba reconstruint de manera plenament efectiva un temps de formació en què, per exemple, les al·lusions al paisatge, a les tradicions culinàries i a les olors quotidianes, acaben transmetent al text un considerable alè poètic. La llengua de l'autor d'Algaïda, pouada en el seu gran coneixement de la literatura popular illenca ésdevé, en definitiva i en el sentit que comentàvem més amunt sobre les memòries, la pedra de toc d'un gran text literari. El crític Jordi Capdevila, a la seva ressenya de l'obra que comentem ("Quan els records es transformen en història", *Cultura*, diari *Avui*, 18-12-2016) diu que *Ha nevat sobre Yesterday* reuneix tres aspectes que fan aconsellable la seva lectura: la restitució de la memòria històrica

per sobre de la manipulació de què va ser objecte per part del bàndol guanyador, la crònica menuda de l'evolució d'una societat marcada per la repressió i, finalment, l'avenç cultural que suposa que gent com el mateix Janer Manila, sorgit d'un entorn tan precari, pugui acabar sent un exemple de recuperació lingüística i cultural.

Gabriel Janer Manila, que actualment és catedràtic emèrit d'Antropologia de l'Educació, es va donar a conèixer com a novel·lista l'any 1967 amb la novel·la *L'abisme* (Moll, 1969, premi Ciutat de Palma). Des d'aleshores la seva producció novel·lística no ha cessat, i malgrat que ha obtingut els premis literaris més importants que es concedeixen al país, no ha deixat de ser un autor força desconegut per gran part del públic lector català. Entre els seus títols més coneguts hi ha *Els alicorns* (Destino, 1972, Premi Josep Pla 1971), *Els rius de Babilònia* (Edicions 62, 1985, premi Sant Joan 1984), un dels més populars gràcies a una edició especial no venal per a la Caixa d'Estalvis de Sabadell), *Els jardins incendiats* (Columna, 1997, premi Carlemany 1997) i *Tigres* (Planeta, 2007, premi Ramon Llull 2007). Janer Manila ha publicat també una gran quantitat de llibres de narrativa infantil i juvenil i multitud d'obres d'assaig, centrades especialment en l'anàlisi de les diverses formes de la cultura popular de Mallorca.

Novel·lar l'absència

Per acabar, un breu comentari sobre un llibre que a hores d'ara ja té un cert recorregut a les llibreries catalanes i en la recomanació de la lectura del qual ha funcionat força bé el boca-orella. En aquest cas no es tracta ni d'una biografia ni d'unes memòries literàries, tot i que podria ser les dues coses a la vegada, perquè és una novel·la amb un fort component autobiogràfic. Parlem de *Els desposseïts* (Edicions del Periscopi, 2015) de l'autor hongarès Szilárd Borbély (1964-2014).

El protagonista és un nen, d'entre 11 i 13 anys, que viu en un entorn opressiu i d'extrema pobresa en un poble fronterer d'Hongria, Hajnal-vég. El relat, explicat en primera persona, no és lineal i esdevé cap cop més hipnòtic. No hi ha cap història especial —estem davant de la més monòtona rutina quotidiana— que creï intriga en el lector, però la veu narrativa té una força impressionant ens enganxa d'una manera gairebé inexplicable. Pels nostres ulls passa la vida diària i la petita història d'una comunitat marcada profundament per la Segona Guerra Mundial i per l'establiment del règim comunista i les seves conseqüències, especialment pel que fa a la col·lectivització del treball de la terra. Malgrat aquesta força absorbent de la narració, és cert que un dels retrets que es pot fer a l'autor és que el text es pot arribar a fer pesat de llegir perquè Borbély opta per utilitzar gairebé en exclusiva les frases juxtaposades, en un intent —que sovint sembla fins i tot obsessiu— de reflectir fidelment la narració oral del protagonista. L'encert principal del llibre, al meu entendre, és però la traducció, especialment l'esforç

que han fet els seus autors, Jordi Giné de Lasa i Imola Nikolett Szabó, per elaborar, a partir del dialecte pallarès, una registre col·loquial propi per als diàlegs. Un llibre, per cert, amb escenes d'una gran cruïssa que el fan no apte per a lectors especialment sensibles amb el maltracte als animals.

Szilárd Borbély, poeta, professor universitari, traductor i narrador, està considerat un dels autors hongaresos més importants dels últims temps. És autor del llibre de poemes *Halotti pompa* (*Pompes fúnebres*, 2004) i, en general, els seus textos reflexionen sobre la solitud, la pèrdua i les condicions de pobresa que el mateix autor va viure en la seva infantesa. *Els desposseïts* és la seva única novel·la, per la qual va obtenir el premi Mészöly Miklós-díjat. L'autor, marcat per aquesta infantesa difícil i

una maduresa traumàtica, es va suïcidar el 19 de febrer de 2014, quan tenia 50 anys. Per al premi Nobel de Literatura Imre Kertész, Borbély ha estat "la gran promesa truncada de les lletres hongareses".